

Oláh-Gál Róbert¹

Az „élet fűszere”

(Egy matematikus levele)

A XX. század egyik legnagyobb matematikusa, David Hilbert (1862–1943) így emlékezett vissza egyik osztálytársára: nagyon okos volt, nagyon jó koponya, de író lett belőle, mert a matematikához nem volt elég fantáziája.

Az alábbi levéllel azt szeretném igazolni, hogy fordítva is áll, a matematikusok is tudnak jó dolgokat írni. Tehát írónak is beválnának.

A levelet egy kiváló matematikus, Rados Gusztáv (1862–1942) írta egy másik kiváló matematikusnak, Réthy Mórnak (1846–1925). Réthy volt az első magyar matematikus, aki a Bolyai-geometriát a maga teljességében és mélységében megértette és bátran beszélt az azt el nem ismerők széles táborával. Réthy hozta be a modern matematikát Erdélybe, gondolok itt az analízisre, az absztrakt algebrára vagy a differenciálegyenletek elméletére.

Nagy erőfeszítéseket tett a Bolyai-geometria elismertetéséért és népszerűsítéséért. De nagy megvalósítása volt a Bolyaiak halhatatlan művének, a *Tentamen* kritikai kiadásának az előkészítése is. 1874–1886 között a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem, majd 1886–1919 között a budapesti Királyi József Műegyetem tanára volt. Világszínvonalon művelt úgy a matematikát, mint az elméleti fizikát, levelezett kora legnagyobbjaival: Hilberttel, Kirchoffal, Koenigsbergerrel, Tullio Levi-Civítával. Az MTA rendes tagja volt.

Rados Gusztáv a determináns-elméletben alkotott maradandót, kétszer is volt a Műegyetem rektora, ő is az MTA rendes tagja volt. Bátyja, Rados Ignác (1859–1944) fordította magyarra mindmáig a legalaposabb Bolyai-monográfiát, Paul Stäckel *A két Bolyai élete és műve* című kétkötetes, eredetileg német és latin nyelven írt művet.

Az alábbi levelet az MTA Könyvtár Kézirattára őrzi.

Arról van szó benne, hogy Réthy Mór tavasszal vagy nyár elején mindig valamilyen fürdővárosban kezelte a torkát. Állandóan elment a hangja és fájlalta a torkát. Egy ilyen alkalommal írhatta meg Rados Gusztáv barátjának, hogy Crikvenica horvát üdülőhelyen jól érezne magát, de hiányzik az „élet fűszere”. (Hogy ez mi lenne, azt majd a levélből megtudhatja a kedves olvasó.)

„Budapest 1893. május 26.

Kedves Barátom!

Kedves soraid elolvasása közben a legkevertebb érzelmek vettek rajtam erőt és pengették szívem hurjait. A nélkül, hogy a szípengető érzelem-keverék pontos kvantitatív analízisével fásasztani akarnálak, csak annyit árulok el kvalitatív összetételéből, hogy volt e keverékben jókora csomó atom

¹ A szerzőt Réthy Mór hagyatékának kutatásában az MTA Határon Túli Magyar Tudományos Ösztöndíjprogram is támogatja.

az örömből; de minthogy ez ideig vegyileg tiszta örömet még előállítani nem tudnak – a dolog természete szerint a már említett öröm-atomok közé egy-egy atom a sajnálkozásból is vegyült belé.

Igen örvendek annak, hogy hangod ismét visszatérőben van; most már csak azon légy, hogy jó bánással és – ha kell – udvarlással magadhoz lánczold nehogy ismét megszökjék.

Annak is örültem, hogy ily pompás jó kedöben vagy, elárulta ezt leveled minden sora; hogy ezt a jó kedvet a társaság teljes hiánya sem csorbította meg, az ismét jókora kövér öröm-atomot liferált a már fõntemlített (pag. 1) érzelem keverékhez.

E sok örömmel szemben azonban az õszinte sajnálkozás könnyeit facsarta ki szemembõl epistolád ama passusa, melyben arról panszkozodol, hogy ez a kimondhatatlan nevõ helység, amelyet ott való tartzkodásoddal annyira megtisztelni méltoztattál, az élet fûszere dolgában nem épen a török paracicsom örömeivel kecsgett.

No de se baj; ha nem is rendezhetsz be magadban háremet, hát légy szerény, és maradj meg a mi nyugati szerelmi rendszereink mellett, a melynél az ember a polygamiat nem térben hanem az idõben õzi. Hidd el barátom, a dolog velejében egyre megy.

Azt panaszolod, hogy a czokveniczai² bajadérok nem értenek meg téged, ha Petõffi³ vagy Heine nyelvén zengicséd a pihent erõ okozta gyengéd érzelmeidet. Te szegény Naiva! Hát te még most sem tudod, hogy az örökké bájos nem, ha egyetlen irodalmi nyelven sem ért, hogy mégis van egy nyelv, melyet minden körülmény között mindig megért. Ez a volapük⁴ nem tagolt hangok, hanem tagolt kölcsönös mozgásokból tevõdik össze és már a közönséges használata is az irodalmi nyelven írt legszebb költemények okozta gyönyöröket a sárga földig pipálja le.

Mit ér a legszebb Heine-dal egy piczi kis ilyen volapük-prózához képest!!!

Nos hát volapükül tudsz te is, vagy csak tán nem rekedt be a volapük-orgánusod is hogy abban is taurin⁵ és timsókeveréket kellene használat előtt befujni.

Ha pedig a volapük-kulcsod rendben van, akkor csak rajta, csak bátran kopogtass éjjel a czokveniczai nimphák ajtain, én egy pillanatig sem kétlem, hogy azok meg ne nyilnának, különösen ha e kopogtatás zöreje aranykoronák csengésével vegyül harmoniába. E dupla kísértéssel czokveniczai szív nem fog ellentállhatni.

Abban a reményben zárom be soraimat, hogy egy kis volapük-idill elkövetésével sikerülni fog neked a Réthy-név fennmaradását Czokveniczán is biztosítani, hogy pedig ebbeli fáradozásaidért mentõl nagyobb siker jutalmazza azt õszinte szívvel kívánja szerető barátod: Rados G

König és Tõtõssy üdvözölnék⁶.

König Gyula (1849–1913) és Tõtõssy Béla (1854–1923) másik két kiváló matematikus, akik részt vettek Bolyai Farkas *Tentamen* címû nagy mûvének kritikai kiadásában. König Gyula sok éven keresztül a Franklin Irodalmi és Nyomdai Rt. vezérigazgatója is volt.

Nem is hinnénk, hogy ezek az emberek világhírû tudósok voltak. És a nevük valóban fennmaradt, de nem egy kis crikvenicai idillért. Crikvenicán gondolom nem állítottak még Réthy-emléktáblát.

Véleményem szerint a fenti levél megérdemli az olvasók figyelmét!

2 Crikvenica, ebbõl igyekezett csókvenicát faragni Rados.

3 Petõffynek írja Rados.

4 A volapük nyelv egy mesterségesen létrehozott nyelv, az eszperantó elõtt. 1879-ben Johann Martin Schleyer (1831–1912) katolikus prelátus alkotta meg. Ma nagyon kevesen ismerik és beszélnek.

5 Egyfajta aminosav. Az anyatejben is megtalálható.

6 Az MTA Könyvtár kézirattári jelzete Ms 5323/212.